

УДК 159.9:378

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.2.13>

Сахарова Катерина Олександрівна,
доктор філософії, магістр психології,
викладач кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету
ORCID ID: 0000-0002-3838-5730

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE PSYCHOLOGICAL SERVICE IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

У статті розглянуто напрями розвитку психологічної служби у закладах освіти в Україні. Розглянуто нормативно-правові засади створення, функціонування та розвитку психологічної служби у системі освіти. Підкреслено, що сьогодення передбачає перезавантаження української освіти з оновленням наявного алгоритму професійної діяльності та переглядом методології роботи з учнями, батьками, вчителями; зміну акцентів та пріоритетів з процесу на результат із використанням ефективних методів практичної психології та соціальної педагогіки/роботи. Саме психологічна служба покликана навчити, як жити в злагоді із самим собою та з іншими і як вступати у відносини зі світом, щоб життя приносило задоволення. Тому першочерговим завданням працівників психологічної служби є пошук дієвих засобів і методів профілактичної, корекційної, просвітницької та розв'язкової роботи. У зв'язку з цим суттєво підвищується роль та значення професійної діяльності працівників психологічної служби у системі освіти (практичних психологів, соціальних педагогів та методистів).

Аналіз та оцінка наявних організаційних моделей психологічних служб у закладах вищої освіти України, зокрема, на прикладі м. Дніпро, дозволяють констатувати наявність позитивного досвіду, виокремити існуючі проблеми та визначити перспективи подальшого розвитку.

Показано, що психологічна служба ЗВО – це інтегрована система, яка повинна об'єднувати у собі основні структурні складники: психологічну діагностику (індивідуальну і групову), консультування, психологічну профілактику, пропаганду психологічних знань, соціально-психологічну адаптацію студентів у навчально-професійній діяльності, підвищення рівня їх духовного розвитку та психологічної культури, тренінгові заняття, семінари, конференції тощо.

Автор підтримує думку, що метою діяльності психологічної служби у ЗВО є: психологічна допомога здобувачу вищої освіти на різних етапах його професійного становлення, психологічний супровід у вирішенні нормативних та ненормативних криз; психопрофілактика хімічної, ігрової, віртуальної залежностей; психологічна допомога викладацькому складу та психологічний супровід творчої діяльності науковця, активізація наукового потенціалу; надання практичних навичок майбутньої професійної діяльності студентам-психологам через їх активне залучення до співпраці зі спеціалістами та викладачами, які входять до психологічної служби ЗВО.

Автор акцентує увагу на допомозі викладачам у роботі зі здобувачами вищої освіти з особливими потребами та штаті працівників психологічної служби.

Проведене дослідження дозволило визначити етапи інституціоналізації та перспективи розвитку психологічної служби закладів освіти, зокрема ЗВО України у сучасних умовах їх реформування; підкреслити необхідність розвитку психологічної служби ЗВО як інструменту якісних змін у системі вищої освіти, підвищення її студентоцентричності.

Ключові слова: психологічна служба, психологічний супровід, заклади освіти, психологічна культура.

The article considers the directions of development of psychological services in educational institutions in Ukraine. The normative-legal bases of creation, functioning and development of psychological service in the system of education are considered. It is emphasized that the present provides for the reset of Ukrainian education with the update of the existing algorithm of professional activity and revision of the methodology of work with students, parents, teachers; changing the emphasis and priorities from the process to the result using effective methods of practical psychology and social pedagogy / work. It is the psychological service that is designed to teach how to live in harmony with oneself and with others, and how to enter into relationships with the world so that life brings pleasure. Therefore, the primary task of employees of the psychological service is to find effective means and methods of preventive, corrective, educational and developmental work. In this regard, the role and importance of professional activities of psychological workers in the education system (practical psychologists, social educators and methodologists) is significantly increasing.

Analysis and evaluation of existing organizational models of psychological services in higher education institutions of Ukraine, in particular, on the example of Dnipro, allow to state the presence of positive experience, highlight existing problems and identify prospects for further development.

It is shown that the psychological service of free education is an integrated system that should combine the main structural components: psychological diagnosis (individual and group), counseling, psychological prevention, promotion of psychological knowledge, socio-psychological adaptation of students in educational and professional activities, raising the level of their spiritual development and psychological culture, training sessions, seminars, conferences, etc.

The author supports the opinion that the purpose of the psychological service in the Free Economic Zone is: psychological assistance to the applicant at higher stages of his professional development, psychological support in resolving normative and non-normative crises; psychoprophylaxis of chemical, game, virtual addictions; psychological assistance to the teaching staff and psychological support of the creative activity of the scientist, activation of the scientific potential; providing practical skills of future professional activity to students-psychologists through their active involvement in cooperation with specialists and teachers who are part of the psychological service of the Free Economic Zone.

The author focuses on helping teachers work with students with special needs and the staff of the psychological service.

The study allowed to determine the stages of institutionalization and prospects for the development of the psychological service of educational institutions, in particular the free economic education of Ukraine in the current conditions of their reform; to emphasize the need to develop the psychological service of free education as a tool for qualitative changes in the system of higher education, increasing its student-centeredness.

Key words: *psychological service, psychological support, educational institutions, psychological culture.*

Актуальність дослідження. Основою реформи системи вищої освіти у сучасній Україні є усвідомлення того, що саме у закладах вищої освіти сконцентровано інтелектуальний, творчий потенціал нації. Це потребує модернізації функціонування психологічної служби закладів вищої освіти. Наказом Міністерства освіти та науки України від 22 травня 2018 р. № 509, відповідно до статті 76 Закону України «Про освіту», Положення про Міністерство освіти і науки України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 року № 630, з метою організації діяльності психологічної служби та соціально-педагогічного патронажу у системі освіти України затверджено Положення про психологічну службу у системі освіти України [1], у якому зазначено, що метою діяльності психологічної служби є сприяння створенню умов для соціального та інтелектуального розвитку здобувачів освіти, охорони психічного здоров'я, надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань системи освіти.

Актуальність обговорення цієї проблеми зумовлена тим, що Україна переживає складну соціально-політичну ситуацію.

Тривають бойові дії в Донецькій і Луганській областях. Останнім часом увага світу прикута до масового поширення гострої респіраторної хвороби, спричиненої коронавірусом COVID-19.

Більше року заклади освіти працюють у новій реальності, надають знання за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. На жаль, більшість закладів освіти України не були готові до такого розвитку подій. Через це введення практики дистанційного навчання створило нові виклики, ситуація виявилася стресовою для всіх учасників освітнього процесу.

Сьогодні передбачає перезавантаження української освіти з оновленням наявного алгоритму професійної діяльності та переглядом методології роботи з учнями, батьками, вчителями; зміну акцентів та пріоритетів з процесу на результат із використанням ефективних методів практичної психології та соціальної педагогіки/роботи. Саме психологічна служба покликана навчити, як жити у злагоді із самим собою та з іншими, як вступати у стосунки зі світом, щоб життя приносило задоволення. Тому першочерговим завданням працівників психологічної служби є пошук дієвих засобів і методів профілактичної, корекційної, просвітницької та розв'язкової роботи. У зв'язку з цим суттєво підвищується роль та значення професійної діяльності працівників психологічної служби у системі освіти (практичних психологів, соціальних педагогів та методистів) [2].

Проблеми формування та розвитку психологічної служби у системі освіти були предметом наукових досліджень таких учених, як: М. Гасюк, О. Гринів [3], І. Горшунова, С. Шкарлет [4], І. Загурська [5], О. Єфіменко [6], В. Панок [7], А. Фурман, Т. Надвигна [8] та ін.

Мета дослідження – обґрунтувати напрями розвитку психологічної служби в умовах освітнього закладу.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо етапи інституціоналізації психологічної служби у системі освіти. У 1993 р. було розроблено і прийнято перше положення про психологічну службу системи освіти. 7 липня 1998 р. спільним наказом Міністерства освіти України та Академії педагогічних наук України створено Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи як головну організацію психологічної служби, що здійснює методичне керівництво всією психологічною службою системи

освіти. 23 квітня 2004 р. уперше в історії Української держави Колегія Міністерства освіти і науки України розглянула питання про стан і перспективи розвитку психологічної служби системи освіти. Колегія схвалила «Стратегію розвитку психологічної служби системи освіти України на період до 2008 р.». Відтоді 23 квітня вважається Днем практичного психолога. У квітні 2008 р. засідання Колегії Міністерства освіти і науки схвалило Концепцію розвитку психологічної служби системи освіти на період до 2012 р. У 2009 р. була прийнята нова редакція Положення про психологічну службу системи освіти України [9].

2017 р. став роком реформування психологічної служби системи освіти. На початку року наказом МОН України затверджено нову структуру державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти», до складу якої увійшов новоутворений структурний підрозділ – відділ психологічного супроводу та соціально-педагогічної роботи. Основним завданням відділу стало здійснення організаційної та координаційної діяльності психологічної служби. УНМЦ практичної психології і соціальної роботи залишив за собою науково-методичне забезпечення діяльності психологічної служби.

У серпні 2017 р. наказом МОН України затверджено план заходів щодо розвитку психологічної служби системи освіти України на період до 2020 року. Відповідно до наказу створені робочі групи з розробки нового положення про психологічну службу та професійного інструментарію фахівців психологічної служби, які мають бути затверджені до кінця 2018 р.

Згідно з новою редакцією Закону України «Про освіту», який набув чинності у вересні 2017 р., діяльність психологічної служби регламентується статтею 76 «Психологічна служба та соціально-педагогічний патронаж у системі освіти» [10].

Нині психологічна служба інтенсивно розвивається. У районах і містах створюються центри психологічної служби, відбуваються інтеграційні процеси із системою психолого-медико-педагогічних консультацій, створюються психологічні служби у закладах вищої освіти.

Аналіз та оцінка наявних організаційних моделей психологічних служб у закладах вищої освіти України, зокрема, на прикладі м. Дніпро, дозволяють констатувати наявність позитивного досвіду, виокремити існуючі проблеми та визначити перспективи подальшого розвитку [3].

Так, психологічна служба Дніпровського національного університету ім. О. Гончара була створена на базі Центру гуманітарних проблем освіти

університету за наказом ректора № 1037 від 26 червня 1992 р. відповідно до статті 21 Закону України «Про освіту» № 1060-XI від 23.05.91, введеного в дію постановою Верховної Ради України № 1144-XI від 04.06.91.

Зміна підпорядкованості Психологічної служби, а саме передача із Центру гуманітарних проблем освіти до складу факультету психології та спеціальної освіти відбулася за наказом ректора № 789 від 30 жовтня 2007 р. Але вона залишається університетською структурою і надає психологічні послуги всім студентам та працівникам ДНУ ім. О. Гончара.

Психологічна служба ДНУ ім. О. Гончара у своїй діяльності керується Конституцією України (254 к/96-ВР), законами України «Про освіту» (1060-12), «Про вищу освіту» (2984-14), Наказом Міністерства освіти і науки № 2148 від 30.12.09 «Про покращення соціально-педагогічного і психологічного супроводу навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації», Типовим Положенням про психологічну службу ВНЗ III–IV рівнів акредитації та Положенням про психологічну службу ДНУ ім. О. Гончара від 11.05.2011 року, Етичним кодексом практичного психолога [11]. У структурі служби працює 4 особи.

Соціально-психологічна служба НТУ «Дніпровська політехніка», створена в 2008 році, працює на підставі відповідного положення та статуту університету. Соціально-психологічна служба НТУ «Дніпровська політехніка» є структурним підрозділом кафедри філософії і педагогіки та підпорядковується ректору університету [12]. Підкреслимо, що в цьому ЗВО працює 1 психолог за загальної кількості здобувачів вищої освіти 6972 осіб.

Сучасна психологічна служба ЗВО – це кардинально нова служба. Нова психологічна служба ЗВО – це інтегрована система, яка повинна об'єднувати у собі основні структурні складники: психологічну діагностику (індивідуальну і групову), консультування, психологічну профілактику, пропаганду психологічних знань, соціально-психологічну адаптацію студентів у навчально-професійній діяльності, підвищення рівня їхнього духовного розвитку та психологічної культури, тренінгові заняття, семінари, конференції тощо [4].

Особливо нагальною постає проблема створення психологічних служб у технічних ЗВО, особливо в тих, де немає кафедри психології. Проте у студентів цих закладів такі ж самі проблеми, як і у студентів гуманітарного профілю.

Більше того, можливо, саме в технічних ВНЗ психологічна служба найпотрібніша, оскільки якщо студент-гуманитарій в умовах її відсутності може звернутися за консультацією до психолога-викладача, то студенти технічних ЗВО цього позбавлені.

Проте заклади вищої освіти технічного профілю м. Дніпро ігнорують цю вимогу часу. У Дніпровському національному університеті залізничного транспорту, Українському державному хіміко-технологічному університеті, Придніпровській державній академії будівництва та архітектури, Національній металургійній академії України, навіть Придніпровській державній академії фізичної культури і спорту психологічної служби немає.

У Дніпровському державному медичному університеті психологічної служби немає, натомість є лабораторія психофізіологічного розвантаження [13].

В Університеті митної справи та фінансів (Академії митної служби України) протягом 1999–2017 р. діяла психологічна служба, яка спочатку була реорганізована у Центр моніторингу, а у 2019 р. ліквідована.

В Університеті імені Альфреда Нобеля психологічної служби немає, натомість силами випускників створено психологічний клуб [14].

Проте в місті є і позитивний досвід. У Дніпровському гуманітарному університеті на факультеті права та психології створено «Психологічний центр», основною метою діяльності якого є проведення психологічних тренінгів, гуртків та консультацій для студентів, майстер-класів з підготовки фахівців-психологів, круглих столів з актуальних проблем психології тощо. Психологічний центр ДГУ плідно співпрацює з Центром формування та розвитку особистості м. Дніпро в межах договору про сумісну діяльність за такими напрямками, як: організація навчально-виробничої практики для студентів; робота гуртків; вдосконалення навчально-методичних програм; проведення конференцій, семінарів, тренінгів. Результатом сумісної діяльності є науково обґрунтована програма творчого розвитку дітей 1–13 років «Світлячок», за якою працюють 6 дитячих центрів нашого міста [15].

Ми підтримуємо думку, що метою діяльності психологічної служби у ЗВО є: психологічна допомога здобувачу вищої освіти на різних етапах його професійного становлення, психологічний супровід у вирішенні нормативних та ненормативних криз; психопрофілактика хімічної, ігрової, віртуальної залежностей; психологічна допомога викладацькому складу та психологічний супровід творчої діяльності науковця, активізація наукового потенціалу; надання практичних навичок

з майбутньої професійної діяльності студентам-психологам через їх активне залучення до співпраці зі спеціалістами та викладачами, які входять до психологічної служби ЗВО [3; 16].

Також вважаємо за необхідне звернути увагу на допомогу викладачам у роботі зі здобувачами вищої освіти з особливими потребами. Окрім того, важливим аспектом діяльності психологічної служби повинна стати співпраця з керівниками навчально-виховного процесу (кураторами груп, деканами факультетів) [7].

Особливу увагу необхідно приділити штату працівників психологічної служби. В освітніх закладах психологічна служба складається зазвичай з однієї людини – практичного психолога, адже нормативи щодо кількості учнів такі [6] (табл.)

Таблиця

Нормативне навантаження психолога залежно від кількості учнів

Практичний психолог		У школах сіл та селищ:
	0,25	у разі кількості до 99 учнів
	0,5	у разі кількості 100 і більше учнів
	0,75	у разі кількості 200 і більше учнів
	1	у разі кількості 300 учнів
		у школах міст:
	0,5	у разі кількості до 499 учнів
	0,75	у разі кількості 500 і більше учнів
	1	у разі кількості 700 учнів

Складено за [17]

Зрозуміло, що якщо на 6000 здобувачів вищої освіти працює лише 1 психолог, заробітна плата якого не досягає розміру прожиткового мінімуму, то зрозуміло, що організувати роботу за декларованими напрямками й у потрібних напрямках буде неможливо – демотивована людина не в змозі мотивувати та надихати інших, а тому психологічна служба матиме декоративний характер.

Для вирішення цього питання пропонуємо залучати до практичної роботи кращих студентів старших курсів психологічного факультету. Для цього починаючи з 3-го курсу потрібно проводити професійну орієнтацію студентів з метою поглиблення професіоналізму студентів, набуття ними практичних навичок. Отже, професійна практика кращих студентів (певна кількість годин) може проходити у психологічній службі. Це забезпечить надання практичних навичок майбутньої професійної діяльності студентам-психологам через їх активне залучення до співпраці зі спеціалістами та викладачами, які входять до психологічної служби ЗВО,

та одночасно створить додаткові ресурси психологічній службі. Окрім того, до психологічної служби можна залучити аспірантів та кращих студентів-випускників на волонтерських засадах. Викладачі, які мають досвід практичної роботи, зможуть працювати у психологічній службі, і за можливості цю діяльність враховуватимуть до їхнього робочого навантаження.

Реальні можливості психологічної служби ЗВО досить значні і можуть вважатися інноваційними в модернізації системи вищої освіти України, а реалізація їх має відбуватися в контексті історичних, державних, соціальних завдань та актуальних проблем професійної вищої освіти [4].

Насправді, саме психологи сприяють розвитку навичок стресостійкості як дітей, так і дорослих. Вони сприяють підвищенню рівня психологічної компетентності педагогів, батьків учнів або ж осіб, які піклуються про дітей. Звісно, діагностику психологи теж проводять, але вона є тим орієнтиром, який допомагає покращити ефективність психологічної підтримки, сприяє підвищенню якості освіти [6].

«Психологічна служба співпрацює з органами охорони здоров'я, соціальної політики, молоді та спорту, внутрішніх справ, іншими органами виконавчої влади, а також комунальними закладами соціального захисту дітей, підтримки сімей, дітей та молоді, фахівцями із соціальної роботи об'єднаних територіальних громад, громадськими організаціями» – сказано в Положенні про психологічну службу освіти [1]. Саме міжвідомчі зв'язки допомагають у ситуаціях, коли потрібна допомога фахівців інших служб. Так, це можуть бути ситуації, коли дитина постраждала від домашнього насильства. Або ж це може бути співпраця, метою якої є підвищення рівня психологічної компетентності батьків.

Значну роль відіграє співпраця з громадськими та міжнародними організаціями. Так, саме завдяки такій роботі було підвищено ефективність психологічної підтримки в освітніх закладах в Україні, які розташовані вздовж лінії розмежування.

Звісно, в роботі психологічної служби освіти існують проблеми. Здебільшого вони тотожні проблемам системи освіти, адже є її складовою частиною. Саме тому доцільно, розглядаючи освітнє середовище, бачити серед складників і психологічну службу.

Підтримуємо думку [3], що психологічна служба ВО мала б функціонувати на чотирьох рівнях: науковому, на якому вивчала б закономірності психічного розвитку та життєдіяльності особистості для розробки методів і методик професійного застосування психологічних знань в умовах сучасного ЗВО через координацію науково-дослідних і практичних досліджень за пріоритетними напрямками діяльності психологічної служби ЗВО, апробацію результатів цих досліджень через публікацію у наукових виданнях та доповідях на наукових конференціях; упровадження досягнень психологічної науки та передового досвіду служби; методичному, де відбувалося б забезпечення якісної діяльності психологічної служби; надання методичної, інформаційної підтримки практичним психологам; участь в організації підвищення кваліфікації спеціалістів служби, їх професійному зростанні, кадровому забезпеченні служби, сертифікації фахівців; організації діяльності методичних об'єднань практичних психологів; прикладному, на якому здійснювався би психологічний супровід процесу навчання і виховання сучасного здобувача освіти; професійної і педагогічної, і наукової діяльності викладацького складу ЗВО; життєвого шляху людини на всіх ключових етапах та надання необхідної психологічної допомоги за потреби; практичному, на якому забезпечувала би безпосередню роботу, професійне вдосконалення психологів у навчальних закладах.

Висновки. Проведене дослідження дозволило визначити етапи інституціоналізації та перспективи розвитку психологічної служби закладів освіти, зокрема ЗВО України у сучасних умовах їх реформування; підкреслити необхідність розвитку психологічної служби ЗВО як інструменту якісних змін у системі вищої освіти, підвищення її студентоцентричності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України : Наказ МОН України від 22 травня 2018 р. № 509. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-psihologichnu-sluzhbu-u-sistemi-osviti-ukrayini>.
2. Лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» від 27.07.2020 № 22.1/10-495. URL: <https://imzo.gov.ua/2020/07/27/lyst-imzo-vid-27-07-2020-22-1-0-1495-pro-priorytetni-napriamy-roboty-psykholohichnoi-sluzhby-u-systemi-osvity-na-2020-2021-n-r/>.
3. Гасюк М.Б., Гринів О.М. Модель психологічної служби вищого навчального закладу. *Психологічні перспективи*. Випуск 20.2012. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Psis_2013_2_9.pdf.

4. Шкарлет С.М., Горшунова І.В. Інноваційний розвиток освітнього простору у вищих навчальних закладах. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. URL: <https://economic-vistnic.stu.cn.ua/index.pl?task=arcls&id=270>.
5. Психологічна служба в системі освіти: курс лекцій. / Укладач: І.С. Загурська. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 166 с.
6. Єфименко О. Психологічна служба як чинник якості освітнього процесу. URL: <http://education-ua.org/tu/blogs/tema-1/1367-psikhologichna-sluzhba-yak-chinnik-yakosti-osvitnogo-protsesu>.
7. Науково-методичні засади діяльності психологічної служби : навчально-методичний посібник у 2 т. / за ред. В.Г. Панка, І.І. Цушка. Київ : Ніка-Центр, 2005.
8. Фурман А., Надвигна Т. Психологічна служба університету: від моделі до технології. *Психологія і суспільство*, S. 1., No. 2(52), p. 80–104, Aug. 2017. URL: <http://pis.wunu.edu.ua/index.php/uapis/article/view/655/655> (дата звернення: 05.06.2021).
9. Кайріс О.Д. Сучасний стан і тенденції розвитку психологічної служби ВНЗ в Україні і за кордоном. URL: https://www.psyh.kiev.ua/Кайріс_О.Д._Сучасний_стан_і_тенденції_розвитку_психологічної_служби_ВНЗ_в_Україні_і_за_кордоном.
10. Психологічна служба у системі освіти. URL: <http://psyua.com.ua/index.php?lang=ua&page=unmc>.
11. Психологічна служба Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара. URL: <http://www.dnu.dp.ua/view/socpsih>.
12. Національний технічний університет «Дніпровська політехніка». URL: <https://www.nmu.org.ua/>.
13. Дніпровський державний медичний університет. Організаційна структура. URL: <https://www.dmu.edu.ua/ua/about/orhanizatsiina-struktura>.
14. Психологічний клуб. Університет імені Альфреда Нобеля. URL: <https://duan.edu.ua/component/search/?searchword=all&Itemid=502>.
15. Дніпровський гуманітарний університет. URL: <https://dgu.edu.ua/pro-universitet/zagalna-dovidka/>.
16. Євдокимова І.А. Соціально-психологічна служба університету: соціологічний аналіз ставлення та потреб потенційних споживачів. URL: http://www.sociology.kharkov.ua/socioprostir/files/magazine/2_2011/4_3_1.pdf.
17. Наказ МОН України від 03.07.2017 № 948 «Про внесення змін до деяких наказів Міністерства освіти і науки України і Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України». URL: <https://imzo.gov.ua/2017/07/03/nakaz-mon-ukrajiny-vid-03-07-2017-948-zarejestrovano-v-ministerstvi-yustytsiji-ukrajiny-28-lypnja-2017-roku-za-930-30798-pro-vmesennya-zmin-deyakyh-nakaziv-ministerstva-osvity-i-nauky-ukrajiny/>.